

GALLAŠOVA TRUHLIVÁ AUTOBIOGRAFIE

ŽIVOTOPISNÝ PŘEHLED/ Malíř, lékař a spisovatel Josef Heřman Agapit Gallaš se narodil v moravských Hranicích 4. dubna 1756 v půl dvanácté dopoledne. Byl jedním z asi deseti dětí malíře a sochaře Františka Gallaše (1723–1795) a Magdalény Vojtkové (1725–1807). V letech 1758–1761 žila rodina v Blansku, pak opět v Hranicích, kde malý Gallaš navštěvoval v letech 1762–1768 tzv. normální školu. V letech 1768–1774 absolvoval tzv. humanistická studia u piaristů v Lipníku nad Bečvou a odešel studovat teologii do Olomouce¹. Studia financoval z příspěvků rodičů, výtvarných zakázek a kondicí. O Velikonocích 1778 teologii opustil a rozhodl se pro malířskou dráhu – v říjnu 1778 přichází do Vídně, kde se živí především malováním pokojů a kondicemi. O Velikonocích 1783 byl přijat jako chirurgický praktikant Valentina Göpferta u pluku Karla Toskánského v Korneuburgu (od 1784 při chirurgické akademii v Gumpendorfu), od června 1784 do dubna 1786 působil jako podranhojič u pluku Jana Josefa Khevenhüllera v Uničově, poté u pluku Josefa Františka Preise ve Vídni. V únoru 1788 byl jmenován vrchním ranhojičem u generálního štábu v právě vypuknuvší válce s Osmanskou říší. V červnu 1789 byl převelen k ekonomii (Monturs-Oekonomie-Komission) v haličské Jarosławi, kde v lednu 1791 oslepl. Po částečném uzdravení byl penzionován a v říjnu 1791 se vrací do Hranic, kde vykonává lékařskou praxi, věnuje se malířství, literatuře a osvětovým projektům – zakládá veřejnou kostelní knihovnu; provozuje první veřejnou nemocnici v Hranicích; vyučuje děti základům výtvarného umění atd. 7. ledna 1793 se oženil s Annou Anderlovou (1764–1836), manželství zůstalo bezdětné. Umírá v Hranicích 15. února 1840 v půl páté ráno.

POMEZNÍ ZJEV/ Gallaš je pomezním zjevem hned z několika úhlů: (1) Do období jeho života kladou uměnovědci doznívání baroka, rokoka, klasicismus i vrcholný romantismus. A s jistými „typickými prvky“ těchto ér se v jeho literárních dílech skutečně setkáváme. Stejně tak sytí jeho práce osvícenství či josefinismus i „reakce“ spojená obecně se jménem císaře Františka I., doplňovaná ozvuky pozdně barokní zbožnosti Gallašova dětství. (2) Věk, kterého se Gallaš dožil, v kombinaci s tím, že literárně a umělecky tvořil hlavně ve druhé polovině svého života, ztěžuje jeho generační zařazení v obecnějších přehledech. Přestože v jisté míře nasává aktuální vlivy, celoživotně je poplatný normám konce 18. století nejen v beletrii, ale třeba i ve sběru folklorních výtvorů. Tak se postupem času už za svého života vzdaluje momentální úrovni umělecké i vědecké produkce. (3) Část života prožil Gallaš v blízkosti „velkého světa“, větší část pak v provinciálním moravském městě. Tyto dva „světy“ s jejich zájmy a tendencemi ve svém díle mísí a kombinuje, takže z „centra“ přináší do Hranic filantropické projekty, sepisuje „etnografické zprávy“ o lidech kolem sebe; naproti tomu podle klasicistních vzorů svého mládí sepisuje své životní osudy, jejichž hlavní náplní jsou křivdy, jichž se na něm dopouštějí jeho pacienti... Pozornost si to zaslouží proto, že z vnějšího pohledu se s touto Gallašovou přechodovostí ztrácí čitelnost a srozumitelnost. Gallaš není ani selským písmákem jako František Vavák, není lidovým autorem jako Jan T. Kužník, není ani intelektuálním beletristou či vědcem jako Šebestián Hněvkovský či Josef Dobrovský². Gallaš je navíc mužem mnoha profesí: výtvarník, student teologie, vojenský lékař, nemocný penzista, místní lékař, spisovatel, osvětový buditel. Tyto tři druhy pomeznosti nepochybně spoluzpůsobují problematickou recepci Gallašova díla. A to zejména s pomezností čtvrtou, (4) která se týká tištění a netištění jeho prací. Naprostá většina jeho děl zůstala v rukopise, jen menší část z toho ovšem k publikaci určena nebyla. To vedlo nejen k tomu, že mimo Gallašův – aťsi třeba značně rozsáhlý – osobní kruh byl autor vnímán za svého života i dlouho potom značně „zkresleně“. Logicky to také vedlo k neustálému námětovému a tematickému přelévání, kdy se Gallaš jeden motiv, zážitek, nápad snažil uplatnit v dalších a dalších pracech, když publikace těch předchozích nenastávala. A k tomu všemu ještě (5) hra-

nice mezi autorským dílem a adaptací je u Gallaše velmi prostupná, což je konečně pro literaturu do 18. století typické.

Gallašova dochovaná pozůstalost (o nedochované nemluvě) je imponující. Obsahuje více než sto víceméně uzavřených rukopisů nejrůznější povahy, několik tištěných prací (včetně překladů), stovky dopisů, desítky nedokončených prací, stovky stran náčrtků a poznámek. Tato pozůstalost je dnes ovšem uložena na několika místech s různou měrou archivní zpracovanosti, což způsobuje, že mnohá zobecňující hodnocení stojí jen na neúplné znalosti materiálu. Relevantní shrnující práce o Gallašovi a jeho díle dodnes chybí.

SPISY/ Se značnou měrou zjednodušení lze Gallašovu písemnou tvorbu rozdělit do několika skupin, které se mnohdy samozřejmě překrývají.

I. BELETRIE / V náčrtku své bibliografie zmiňuje Gallaš, že za svého olomouckého pobytu v roce 1776 složil „několik idylí v jazyku moravském, kteréž ale k ztracení přišly“. Znovu se k beletrii vrátil zřejmě až v 90. letech 18. století, a to prózou i veršem. Pod vlivem theokritovsko-gessnerovské „pastýřské“ módy vytváří několik svazků vesměs nepublikovaných idyl, kde vlastní ohlasy klade vedle překladů, viz *Osudné povolání básníka k bukolickému pění* (k tisku schváleno 1803), *Bukolické fantazie, pastevky a malby* (1825) ad. V roce 1813 vyšla Gallašova nejslavnější práce – sbírka *Múzy moravské díl první*³, obsahující na dvě stě „nevinných světských písní“, tvořících jakýsi pendant ke kostelnímu zpěvníku Gallašova přítele a zároveň editora prvního dílu *Múzy P. Tomáše Fryčaje*. Třetí svazek *Múzy moravské*, dokončený v roce 1825, který obsahoval množství dalších Gallašových básnických skladeb, už publikován nebyl.

Prozaická „idyla“ *Tajemný dub* vyšla roku 1803 (o peripetiích spojených s jejím vydáním se dočteme i v autobiografii *Mé žalosti a mé bolesti*). V roce 1825 byly jako druhý díl *Múzy moravské* publikovány Gallašovy „paraboly a paramytie“, tedy mravoučné povídky zčásti autorské, většinou přeložené. Ostatní Gallašova prozaická tvorba je roztroušena v dobových časopisech⁴ a uložena v řadě rukopisů. Jedná se především o zpracování historických ná-

měťů, mnohdy o adaptace německých vzorů či místních lidových pověstí. Např. sbírka povídek *Bílá paní* (1797), rozsáhlé soubory pověstí a „obrázků“ *Quodlibet moravicum*, *Moravské romantické povídky*⁵. Neprozkoumaná je Gallašova zábavní tvorba, zejm. novely *Malý románek bez R.* (1828) a *Ema z Bohuslavic a Vilím z Milánova*.

2. NÁBOŽENSTVÍ A OSVĚTA / Náboženským a etickým tématům se Gallaš věnoval už v 80. letech 18. století (např. *Meine Abhandlung von der Freyheit*, 1782), po úvahách a polemikách se postupně stále víc zabývá překlady, adaptacemi i vlastní tvorbou kázání, apologií a modliteb. Kromě příležitostných tisků kostelních písní, drobné „morální příručky“ *Zrcadlo zlaté pro matky, kteréž také za dar nevěstám sloužiti může* (1814) a adaptace textů J. Jaise a M. Sailerera v poloanonymně vydané *Svaté křížové cestě* (1828), je tato významná část Gallašovy tvorby dostupná pouze v rukopisech, např. *Týhoděn svatý, to jest Katolicko-křesťanská pobožnost na každý den týhodní*, *Zrcadlo zlaté pro služebné děvečky* (1828), *Můj labutí zpěv a rozjímání nad hrobem ad.*

Ve své instruktážní rovině jsou Gallašovy primárně náboženské texty blízké jeho pracem osvětovým, opět často překladům. Např. *Lucina ruri consultrix*, to jest *Rada lékařská pro těhotné sprostné ženy, pro rodičky a šestinedělky atd.*⁶

Do stejné oblasti patří texty, které vznikaly v souvislosti s nejrozličnějšími „vlasteneckými“ projekty, např.: *Pobízka všech věrných rodilých Hraničanů k ujednání a zřízení zvláštní vlastenecké slavnosti v jejich otcovském městě* (1823).

3. HISTORIE / Platí to o většině tematických oblastí, kterým se Gallaš literárně věnoval, v oblasti historických prací je to ovšem nejmarkantnější – Gallaš ještě v tradici starého kronikářství kombinuje výpisy z různých autorů, dobové zpravodajství atd. s poznatky získanými z autopsie. Proto jsou jeho práce k obecnějším historickým tématům (např. *Jezoviti v Japonii a v Parakvaji*, 1825) dnes informačně bezcenné, samozřejmě s výjimkou mnoha textů o rodilých Hranicích, které představují nenahraditelný zdroj poznatků o Gallašově současnosti, zejm. několikavazkové *Památky města*

Hranic (1808–1811)⁷, *Scuta nobilium civium Hranicensium* atd. Také „biografické slovníky“ (Sbor učenosti moravské, 1815, Sbor umělosti moravské, 1818), průkopnické zejm. použitím češtiny pro tento žánr, mají svou informační hodnotu.

4. ETNOGRAFIE / Duchovní atmosféra, která našla svůj výraz v romantismu, vytvářela příznivou půdu pro recepci lidové slovesnosti v Gallašově autorské tvorbě, přivedla jej ovšem také přímo k záznamům lidových písní (např. *Písňe národního dialektu prosltomoravského, Múza betlémská*), pokusům zachytit komplex parnáboženských pověr a praktik (*Mythické povídky o bohoch a bohynách moravských Slavanů, 1820*⁸), popsat stravovací návyky (*Bromatologia Moravo rustica*) či přímo k etnografickým monografiím (*Valaši v kraji přerovském*⁹). Dnes tato etnografická část Gallašovy pozůstalosti patří k nejzajímavějším, byť nikoli k nejprobádanějším.

5. AUTOBIOGRAFIE / Protože předmětem této edice je Gallašův spis spadající plně do kategorie autobiografií, měli bychom se jeho svěživotopisům věnovat podrobněji. Jen mimochodem upozornujeme, že zajímavé až půvabné autobiografické poznámky se objevují v řadě děl, jejichž hlavní téma je zcela jiné,¹⁰ a přirozeně také v rozsáhlé dochované a dosud takřka neprozkoumané a nevydané korespondenci¹¹.

Úvodní přehled Gallašových životopisných dat snad naznačil, že i dnes se jeho životní osud může jevit zajímavým a doslova pozoruhodným, tedy vybočujícím z obvyklosti. Totéž si o něm zřejmě myslel Gallaš sám i jeho okolí. Jeho přítel P. Tomáš Fryčaj, který připravil k vydání Gallašovu nejvýznamnější beletristickou práci *Múza moravská* (1813), neváhal básnické sbírce (resp. zpěvníku) předřadit poměrně obsáhlý *Opis života Jozefa Heřmana Gallaše*, v němž čtenáři seznamuje s životními osudy básníka od narození až do tehdejší současnosti.

30. července 1812 urguje Fryčaj u Gallaše: „Jen mi pošli, jak jsem ti dávno psal, celý tvůj život od tvého narození – všechna data obzvláštních příběhů tvého živobytí – vídeňské příběhy – náklonnost k malířství, pak přízni k lékařskému umění, pak konečně rejstřík

všech tvých tisknutých, tak i netisknutých knih, které jsi sepsal.“¹² Gallašův text, z kterého Fryčaj vycházel, je dnes nezvěstný.

Naproti tomu máme dochován Gallašův *Mein Tagebuch auf das Jahr 1788*¹³ a také zmínku o poznámkách, které se mu ztratily v roce 1791 v Jaroslavi. Z toho usuzujeme, že Gallaš své životní osudy zaznamenával od mládí, k souvislejšímu a retrospektivnějšímu vylíčení se však dostal až ve 20. letech 19. století.

V roce 1819 sepsal Gallaš dvaatřicetistránkový spisek Upamatování na moje krevní a jiné přátele, na moje dobrodince a jiné známé¹⁴, obsahující seznam přátel a příbuzných s příležitostnými hodnotícími a vysvětlujícími poznámkami. Zda dílo, které přináší tato edice, tedy rukopis *Mé žalosti a mé bolesti*¹⁵, začalo vznikat dříve či až později, nelze jednoznačně rozhodnout. Její jádro bylo každopádně uzavřeno už několik let před tím, než se Gallaš pustil do svého hlavního autobiografického opusu nazvaného *Má vlastní biografie*¹⁶. Její vznik spadá někdy do let 1824–1828. Jedná se o tři dokončené svazky (I. 1756–1788, II. 1788–1789, III. 1789–1791) a jeden svazek nedokončený, spíše jen načrtnutý, vymezený původně pro léta 1791–1828, ale dosahují jen zhruba k roku 1800.

V roce 1827 začal vznikat také rukopis *Moji paměťhodnější snové*¹⁷, shromažďující celkem 22 zápisů Gallašových nočních snů – několik z dětství a předcházejících let, jádro je z let 1827–1831 (jeden dodatek z roku 1834). K záznamům snových obrazů připojoval autor i poznámky o situaci, za které ke snu došlo – svým způsobem tak po několik let vytvářel jakýsi snový deník.

V pokročilém stáří, roku 1834, přistoupil Gallaš zřejmě naposledy k autobiografické látce – sepsal čtyřicetistránkové *Opravení a doplnění v Muzy moravské* vydané biografie¹⁸. Opravil několik Fryčajových omylů a připojil zkratkovité vylíčení svých osudů po vydání *Múzy moravské*.

MÉ ŽALOSTI A MÉ BOLESTI

DATEA / Gallašovy autobiografické spisy jsou jedním z prvních česky psaných pokusů o „moderní“ svěžitopis¹⁹. V případě ranějšího spisu *Mé žalosti a mé bolesti* se s obecným autobiografickým

zájmem spojuje i velice zajímavý tematický záměr – Gallaš podává ve shodě s názvem pouze své „truchlivé příhody“, čímž vytváří skutečně jedinečnou „negativní autobiografii“. Než se ale budeme věnovat Gallašovu motivu „neštěstí“, stručně srovnáme Mé žalosti a mé bolesti s pozdější Mou vlastní biografií. Pro období do roku 1791, tedy do Gallašova návratu do rodných Hranic, je Má vlastní biografie prací několikrát rozsáhlejší a rozhodně by si zasloužila vydání jako skutečný „obraz doby“²⁰, obsahuje na 670 stran, zatímco tato část Mých žalostí má jen 120 stran. Jiná je situace s obdobím hranického pobytu po roce 1791. Tomu Gallaš věnoval v Mé vlastní biografii pouze 68 stran, a to ještě některé příhody opakuje a líčení brzy ztrácí celistvost.

V roce 1834 se k nedokončenosti Mé vlastní biografie Gallaš vyjádřil celkem jednoznačně „Aniž se také všechny domácí trpké příhody na světlo ven vynést nechají, a z té příčiny upustil jsem také od spisování Mé vlastní biografie.“ V tomto světle pak nemůžeme dost ocenit, že se nám zachoval starší Gallašův životopis Mé žalosti a mé bolesti, který odkrývá i několik velmi soukromých „neštěstí“.

Je potřeba zmínit, že kdybychom vedle sebe postavili touž hranickou příhodu z Mých žalostí, pak z Mé vlastní biografie a ještě z Opravení, viděli bychom, jak jsou konkrétnosti vědomě zamlžovány, jména vytečkovávána, některé zásadní motivace se ztrácejí. Když tedy vydáváme Mé žalosti, má to nejen své estetické oprávnění v jejich tematické originalitě, která láká literárního vědce, ale také informační hodnotu, kterou ocení historik kultury v nejširším slova smyslu.

Ani Mé žalosti ovšem nejsou dílem úplným – jedna složka textu je dnes nezvěstná a práce není dokončena. Pozorujeme, že zcela celistvé líčení dané soustředěným psaním a duševním „zpracováním“ zážitků trvá zhruba do zachycení otcovy smrti, ke které došlo v roce 1795. Od této chvíle podle našeho názoru můžeme pozorovat jemné náznaky „nezpracovanosti“ – příhody na sebe nenavazují tak hladce jako dosud (moment, kdy se životní osudy přetaví v celistvý příběh, je samozřejmě pro historika ošidný, pro člověka-autora ovšem klíčový), celý děj ale systematicky graduje až někdy k návratu sebevraždných myšlenek, jenž můžeme položit zhruba k roku

1801 či 1802²¹. Poté následuje dějový hiát a Gallaš pokračuje už jen trsem několika truchlivých příhod z let 1811–1820, spojených tématem Gallašova konfliktu s hranickou duchovní správou. Že jde fakticky jen o dodatek předchozího textu, je zřejmé nejen ze změny Gallašova písma, ale i z toho, že úplně chybí další truchlivé příhody, o nichž jsme informováni odjinud – Gallašovo částečné ohluchnutí ranou hromu (1802), smrt matky (1807) či nešťastný pád ze žebříku (1812).

Při srovnání údajů z Gallašova textu s matričními údaji o osobách, které Gallaš explicitně označuje jako nebožtíky²², docházíme k závěru, že ani jádro knihy nemohlo vzniknout před rokem 1812 (smrt Františky Anderlové).

Když někdy v roce 1828 sepisoval Gallaš čtvrtý díl Mé vlastní biografie, byla už jeho situace zcela jiná. Jestliže tam o životě své manželky uvádí, že „mi také své truchlivé příhody světila, jenžto by ji do velmi velkého neštěstí byly uvedly, kteréž ale dle daného jí slibu v známost uvéstí nesmím, a byť bych také směl, vytajiti nechci“²³, a v Mých žalostech celé záležitosti věnuje tolik místa, poznáváme, že došlo k velké změně, která by jen sotva mohla být náhlá.

Mé žalosti a mé bolesti tedy nemohly vzniknout před rokem 1812, ani po roce 1828. Zda k tomu došlo spíše ve druhé polovině 10. let (a pasáže, které se tematicky jeví jako dodatky, byly dopsané až později), nebo v první polovině 20. let (a to, co se jeví jako dodatky, je pokusem co nejrychleji dokončit děj), nelze zatím rozhodnout.

Každopádně děj je souvisle doveden do začátku 19. století, poté se celistvost mění ve sporadičnost, což svědčí o ztrátě zájmu o tuto práci, která byla dána buď novými záměry, nebo zjištěním, že relativně nedávné historie z posledních deseti dvaceti let nelze vyprávět jako ještě „nezpracované“ či „ožehavé“.

PSANÍ / Zdá se, že jádro textu vzniklo v krátkém časovém období, protože autor se nikde neopakuje, což bývá u delších autobiografických textů poměrně časté. V Gallašově pozůstalosti jsme našli pouze jeden text vypovídající nějak o vzniku Mých žalostí a mých bolestí – jedná se o koncept jednoho ze závěrečných příběhů (viz dodatek). Z něho by se dalo usuzovat, že i celý text nevznikal rov-

nou v čistopise, ale v nejméně dvou postupných krocích. Při jejich srovnání vidíme poměrně značné stylistické i obsahové diference mezi definitivní a předběžnou podobou textu.

Pokud jde o informační zdroje psaní, zdá se, že primárně se Gallaš opíral o tu podobu zážitků, která se dochovala v jeho paměti. Svědčí o tom např. fakt, že jméno hornouherské vesnice, kde bydlel u ženy naněkolikrát okradené vojáky, nezachytil, protože mu „do-cela z paměti vypadlo“, zatímco jeho deník z roku 1788 je uvádí, stejně jako později Má vlastní biografie (vesnice se jmenovala Sop). Také některá data do textu doplňoval až dodatečně²⁴. Z toho snad vyplývá, že věcná správnost líčených příhod byla až druhotná, nad ní převládal autorský záměr knihy vlastního neštěstí.

NEŠTĚSTÍ / Gallaš sám několikrát uvádí, že hlavní příčinou jeho spisovatelství byla léčba „hypochondrie“, tedy stavu, pro který dnes používáme název deprese²⁵. Terapeutický moment obecně je nepochybně základním impulzem vzniku také u Mých žalostí a mých bolestí. Vzhledem k sociálnímu postavení a kulturní úrovni autora se tato potřeba u Gallaše transformovala nejen do podoby souvislého textu, ale postupně dala vzniknout celé „nešťastné sebeideologii“. O tom, že z „neštěstí“ dokázal Gallaš psychickou prací vytvořit jeden z důležitých prvků sebepojetí, totiž nesvědčí ani tak nářky roztroušené v korespondenci a všech dalších autobiografických textech, jako zejména věta z pozdního Opravení: „S jeho (tedy Boží) milostí, při všech mých pokliskách, trampotách a trpkých nemocech, jichž jsem až dosavad 16te přestál, z nichž každá, jakž říkám, smrtelná byla, dožil jsem předci 78 let.“²⁶ V této větě je dále rozvinut a domyšlen ideový plán Mých žalostí. Smrtelná ohrožení jsou kvantifikována, jsou víc než jen běžnou součástí Božího plánu v křesťanově životě, dávají Gallašovu životu další smysl – jsou přímo mezníky, díky nimž může svůj život vyprávět, jsou nejdůležitějšími událostmi v životě.

Mé žalosti a mé bolesti dokazují, že literárně byl tento koncept nosný – zřetězené „nešťastné“ epizody jsou skutečně jen výjimečně narušeny vložkami s „neutrálním“ (spojujícím) dějem. Gallaš tak dokázal sestavit souvislý životní příběh opravdu jen ze svých žalostí a bolestí.

Vedle ohrožení vlastního (časného) života nemocí či nebezpečím se v Gallašově textu setkáváme především s žalostmi způsobenými mezilidskými vztahy – konflikty s nadřizenými (takřka vždy způsobenými – z Gallašova pohledu – agresivním chováním toho druhého)²⁷ a blízkými (příčinou je nevděk, nedostatečné ocenění Gallašovy práce či přímo zlovolné úklady proti jeho osobě). Nechybějí ani smutné příhody způsobené hmotným nedostatkem (zejména v dětství a mládí), setkáním se smrtí (vizitace petrvaradinského špitálu). Přirozeně tu své místo mají také duchovní bolesti a ohrožení věčného života. Mimochodem tak můžeme zahlédnout ojedinělou momentku mentálního stavu doby, která ještě děsivě trpí vsudypřítomným nebezpečím náhlé smrti (a žije kolektivní náboženskou obranou proti ní), ale zároveň už prochází rychlým ekonomickým a technologickým rozvojem, jenž postupně eliminuje smrt a nastoluje nová témata vnímání a prožívání. Středem mentality se stává individuální vědomí, přichází móda „já“ a s ní související konflikt se „superegem“ hierarchické struktury společnosti i systémem kolektivní náboženské morálky.

Právě v tomto ohledu je Gallaš mimořádně cenným svědkem „druhé vlny“ osvícenské mentální proměny, jejímž průvodním jevem je generální (už nejen elitě vyhrazená) destrukce dosavadních etických i náboženských principů, což autor mnohokrát přímo reflektuje²⁸.

Vedle toho probíhá i postupná proměna světa symbolů a sociálních vztahů, zřejmá až z delšího časového odstupu. Za pozornost stojí nejen jistá archaická brutalita hierarchických (i rodinných) vztahů, která stále ještě nemá daleko k fyzickému násilí, i když ve vědomí zúčastněných je už přítomna její nedostatečnost; neméně zajímavé jsou dožívající prvky hluboce obřadní formy komunikace – složité systémy vítání, prokazování cti, ale i tvorby umění a vědy, celé pojetí moudrosti a krásy, které implikuje hotovou sumu „dobra“, jež je předávána formou emblémů, aforismů i „duchovních naučení“, to vše přechází ještě z baroka (a předchozích epoch). Do systematického porovnání „tehdy“ a „nyní“ se ovšem nechceme pouštět na základě jediného textu, zejména když – a na to nesmíme při čtení zapomínat – jde o velmi jednostrannou („negativní“) autobiografii.

Mnohé z toho, co Gallaš mimochodem zachycuje, vypovídá o všeobecné evropské mentalitě jeho doby, zčásti to ovšem budou prvky platné jen pro užší sociokulturní množinu (např. moravská inteligence v menším městě), zčásti bude jejich platnost omezena jen na osobu Gallaše. A to nastoluje otázku: nakolik je Gallaš typickým zjevem své doby a nakolik solitérem? A klade to i další otázku: má tato otázka vůbec smysl? Není ten, kdo po sobě zanechává autobiografii, vždy již dokonale netypický?

PRAVDA / Při hledání psychologického profilu autora si brzy všimneme, že v mezilidských konfliktech je vina vždy na druhé straně – Gallaš nikdy nepřipouští své pochybení či nedorozumění. Ve spojení s jeho úředními stížnostmi (a také se samotným – tedy vlastně soukroměšestřizovatelským – posláním textu) snadno podlehneme dojmu, že Mé bolesti a mé žalosti jsou produktem člověka s paranoidní poruchou osobnosti. Tento dojem nechceme popírat, jen relativizovat. U Gallaše je totiž primární tematické určení textu, kterému je zcela vědomě přizpůsobeno líčení autobiografických zážitků. Například: ostrá reakce P. Josefa Šubrt na Gallašovu poznámku o inteligenci autora Chvály květin, se v Mých žalostech a mých bolestech jeví jako nepochopitelná a svévolná. Stejná scéna se v Mé vlastní biografii objevuje trochu jinak – Gallaš připouští, že jeho poznámka byla poněkud přihlouplá. A vůbec nemůžeme vyloučit, že v jiném Gallašově spise najdeme tuto historku ještě v jiné podobě: tentokrát už nebude hlavní roli hrát „sounáležitost jezuitů“ a „popírání pravdy“, ale Gallašův dětský nedostatek smyslu pro poezii, jejíž obrazná přirovnání neváhá poměřovat vědeckými poznatky. Tyto významové a interpretační posuny jsou u Gallaše velmi časté. – Když v Mých žalostech a mých bolestech popisuje nabídku manželů Ometových, že jej (slepého) z Jaroslavi zavezou do Kobylanky, aby se tam zaslíbil záračnému obrazu ukřižovaného Ježíše, své odmítnutí zdůvodňuje organizačními nesnázemi a touhou využít medicínského umění svých vídeňských přátel, přitom ponechává zcela stranou důvod, kterému dá zaznít v Mých pamětihodnějších snech, totiž že byl „již nemálo osvícenářským smejslením nadchlý“ a „pokládal v srdci svém celou tu pouť za pouhou pověru“²⁹.

V této edici jsme ke komparaci jednotlivých příběhů z Gallašových autobiografických textů nepřistoupili právě proto, že difference jsou velmi rozsáhlé a celý materiál dosud není ani zdaleka zpracovaný. Mé žalosti a mé bolesti jsou tedy jen jednou z verzí Gallašova pohledu na svůj život. Je úkolem budoucnosti využít této neobvykle dochované plurality sebeobrazu a na základě celku pak analyzovat Gallašovy self-strategie³⁰.

JIŘÍ J. K. NEBESKÝ

POZNÁMKY

¹ Po skončení šestiletých humanistických (latinských) studií v Lipníku studoval Gallaš na olomoucké univerzitě v tzv. sedmé třídě filosofii (1774–1775), v osmé fyziku (1775–1776), v deváté a desáté teologii (1776–1778).

² I když i jednoznačnost těchto osobností se může při bližším zkoumání ukázat jako „vykonstruovaná“. Pokud bychom už měli Gallaše k někomu přirovnat, nabízí se paralela s Janem Jeníkem z Bračtic (1756–1845), k němuž má vedle širokého sběratelského písmáctví blízko i vojenskou kariérou.

³ Nově vydáno jako Josef Heřman Agapit Gallaš, Múza moravská. Editor Jiří Skalička. Olomouc, 2000. V tomto letmém přehledu neodkazuji na archivní fondy s rukopisy, pouze na moderní knižní a časopisecká vydání.

⁴ Např. Lenka Kusáková, Krásná próza raného obrození. Praha, 2003.

⁵ Výbor z Quodlibet moravicum, Pasterky nebo Idyle a celek druhého dílu Moravských romantických povídek byl vydán jako J. H. A. Gallaš, Romantické povídky. Editor Bedřich Slavík. Praha, 1941.

⁶ Takřka vyčerpávající rozbor této oblasti Gallašovy tvorby podal St. Souček, Z Gallašovy literární pozůstalosti. Časopis Moravského musea zemského 7, 1907, s. 177–219, 8, 1908, s. 19–80, 9, 1909, s. 49–68, 268–287, 10, 1910, s. 75–98 a 218–238.

⁷ Za svého života vydal Gallaš knižně z hranické historie pouze: Kurzgefaßte Geschichte der kaiserl. könig. kreisämtlichen und fürstlich Dietrichstein'schen Schutzstadt Weißkirch. Olmütz 1836

⁸ J. Skutil, Gallašovy mytické povídky o bozích a bohyních moravských Slovanů (Podle rukopisu z r. 1820). Valašské Meziříčí, 1940.

⁹ Karel Kadlec, Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském. Český lid 15, 1906, s. 161–178, 209–225 a 257–277.

¹⁰ Mimo pozornost badatelů zůstal také náčrt autobiografických exemplů *Znal jsem...*, uložený v ZAO, pracoviště Olomouc, fond J. H. A. Gallaš, kart. 2, ič. 67

¹¹ Gallašova korespondence je uložena zejména v MZA Brno, Benediktini Rajhrad (E6), kart. 495, sign. Oß17; ZAO, pobočka Olomouc, Josef Heřman Agapit Gallaš 1763–1840, kart. 1, 2 a 7; SOkA Přerov, Josef Heřman Agapit Gallaš 1789–1945, kart. 1.

¹² Citováno z materiálu k edici Gallašovy korespondence v pozůstalosti Bedřicha Slavíka, za jejíž zpřístupnění děkuji Zdeňce Slavíkové.

¹³ SVK, Olomouc, Historické fondy, sign. MI, 699; Bohuš Vybíral, Gallašův deník z roku 1788. *Záhorská kronika* 22, 1939/1940, s. 73–78.

¹⁴ MZA Brno, Benediktini Rajhrad (E6), kart. 494, sign. Oß10.

¹⁵ MZA Brno, Benediktini Rajhrad (E6), kart. 495, sign. Oß15. – Přestože rukopis je součástí hlavního fondu Gallašových rukopisů (prostřednictvím P. Josefa Fialy byly roku 1853 předány nejdůležitější Gallašovy rukopisy rajhradskému klášteru), žádný z předcházejících badatelů si jej ani okrajově nevyšiml. Vedle Gallaše ale existoval přinejmenším ještě jeden čtenář knihy – úvodní odstavce textu obsahují několik marginálních „vysvětlivek“ psaných jinou než Gallašovou rukou.

¹⁶ MZA Brno, Benediktini Rajhrad (E6), kart. 495, sign. Oa1 a–c.

¹⁷ Vydáno jako Jozef H. A. Gallaš, *Kusy rozpadlých cihel se změnilly v knihy*. Editor Jiří J. K. Nebeský. Brno, 2002.

¹⁸ MZA Brno, Sbírka Historického spolku (G13), sign. 32p.

¹⁹ Dějiny české autobiografie ovšem zatím bohužel neexistují. Pro Gallašovy pokusy logicky očekáváme vliv německé autobiografické vlny spojené se jmény Johanna H. Jung-Stillingse, Ulricha Bräkerera či Franze Xavera Bronnera. Její genetický počátek bývá spatřován v sekularizaci pietistické autobiografie – srov. přehledový sborník Günter Niggel (ed.), *Die Autobiographie. Zu Form und Geschichte einer literarischen Gattung* (Darmstadt, 1989), nicméně i mimo německé země procházela v poslední čtvrtině 18. století autobiografie velkým rozkvětem – stačí uvést autobiografie Benjaminu Franklina (1791), Jeana-Jacquesa Rousseaua (1782–89) či Giacoma Casanovy (1791–1798).

²⁰ Drobné úryvky byly otištěny péčí Antonína Fabíka v *Záhorské kronice* (1939/1940 a 1940/1941), v 70. letech připravil text k vydání Bedřich Slavík, edice se tisku nedočkala. V pozůstalosti B. Slavíka (předáváno do Památníku národního písemnictví) jsme našli jen neúplný strojopis této edice. O textu *Mé vlastní biografie* též St. Souček, *O výtvarnictví Františka a Josefa Heřmana Agapita Gallašů*. *Časopis Matice moravské* 27, 1903, s. 116–130 a 214–230.

²¹ Po příhodě s odkládanou operací rodičky, ke které došlo v říjnu 1801, zmiňuje Gallaš ještě obecnější nevděčnost pacientů (smrt Ceciliiny dcery Terezie nastala v únoru 1806), domácí neshody mezi matkou a manželkou a nejasnou „zradu“ jistého lékaře.

²² Opačně ovšem postupovat nelze – předpoklad, že označení „nebožtík“ používal Gallaš důsledně, se ukázal jako mylný.

²³ Má vlastní biografie IV, s. 48.

²⁴ Tato data jsou umístěna na okrajích textu – naše edice je zahrnuje přímo do textu.

²⁵ Viz např. předmluvu k druhému dílu *Múzy moravské*: „Přítomné parabole a paramýthie nebyly ode mne v tom úmyslu sebrané, přeložené a sepsané, že bych je kdy v tisku na světlo byl vydati chtěl; nýbrž má literární práce, kterouž jsem na ně vynaložil, směřovala k tomu cíli a konci, abych sobě mrzuté a truchlivé chvíle, jenžto mne často v mém chůravém stavě při mnohých jiných mrzutostech a nátísících přepádaly a ducha mého náramně sklíčovaly a trudily, zapudil.“ (s. V)

²⁶ Opravení a doplnění v *Muzy moravské* vydané biografie, s. 44.

²⁷ Zajímavý je typický vzorec řešení těchto konfliktů – mobilizace sociální sítě („starých přátel“ – „důležitých lidí“), v případě, kdy nejsou z nějakého důvodu k dispozici, následuje rezignace a pláč.

²⁸ Jiří Kroupa: *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*. Brno–Kroměříž, 1987, s. 96–97 cituje z Gallaše zajímavou poznámku: „...když jsem roku 1778 opouštěl město Hranice, byl duch zdejších obyvatel ze stanoviska všeobecného stále ještě velmi prostě domácí a bohobojný, ačkoli již tehdy žilo zde dosti lidí nakažených volnomyšlenkářstvím – byli to většinou cizinci; když jsem se po třinácti letech vrátil (1791), nezřídka jsem se setkával s rouhači a ateisty, a to mezi lidmi, kde bych se toho byl nejméně nadál: mezi obyčejnými řemeslníky, kteří ani číst ani psát neuměli, u mládeže a mezi ženami... Kdo seznámil mladé a staré s těmito bohaprázdny a nejhanebnějšími spisy? Lékař! Ale ovšem: můj strýc Matyáš – epikurejec a nejbezbožnější rouhač křesťanství. Krátce před svou smrtí vydal svému zpovědníkovi všechny bezbožné a hanebné spisy, které vlastnil: spisy Fréretovy, Mirabeauovy, Helvétiovy, Voltairovy aj. ... lidé pouhým nasloucháním tak byli nakaženi a nanejvýš pokaženi.“

²⁹ *Kusy rozpadlých cihel*, s. 46.

³⁰ A s nimi samozřejmě také stylistické metody, kterými jich dociluje.